

श्रीपुरुषोत्तमयोगः

श्रीमद्भगवद्गीता पाठशालार्थम्

अंक १८४१.

Printed and published by Maganlal Jagjivandas

at No. 355 Nagdevi Street near Mandvi

Post Office, Bomba. [312x76]

श्री भगवानुवाच ।

उच्चमूलमथः श्वाख मन्वन्थं माहुरव्ययम् ।

छन्दांसि यस्य पर्णानि यस्तं वेद स वेदवित् ॥ १

अथशोर्ध्वं प्रसृतास्तस्यशाखा गुणप्रवृद्धा विषयप्रबालाः ।

अथ य मूलान्यनुसन्ततानि कर्मानुबन्धानि मनुष्यलोके ॥ २

न रूपमस्येह तथोपलभ्यते नान्तो न चादिर्न च संप्रतिष्ठा ।

अन्वन्थमेनं सुविरूढमूल मसंगशस्त्रेण दृढेन धित्वा ॥ ३

ततः पदं तत् परितोषितव्यं यस्मिन् मता न निवर्तन्ति भूयः ।

तमेव चाद्यं पुरुषं प्रपद्ये यतः प्रवृत्तिः प्रसृता पुराणी ॥ ४

विर्मानमोहा जितसंगदोषा अध्यात्मनित्या विनिवृत्तकायाः ।

दृष्ट्वैविमुक्ताः सुखदुःखसंज्ञैर्गच्छन्त्यमूढाः पदमव्ययं तत् ॥ ५

न तद्भासयते सूर्यो न शशांको न पावकः ।

यद्रक्षा न निवर्तन्ते तद्वायु परमं मम ॥ ६

ममैवांशो जीवलोके जीवभूतः स ना तनः ।

मनः पृष्ठानीन्द्रियाणि प्रकृतिस्थानि कर्षन्ति ॥ ७

शरीरं यद्रवाप्नोति यच्चाप्युत्क्रामतीश्वरः ।

गृहीत्वैतानि संयासि वायुर्मन्त्रानिवायमान् ॥ ८

श्रोत्रं चक्षुः स्पर्शनं च रसनं घ्राणभेदकम् ।

अधिष्ठाय मनश्चायं विषयानुपसेवते ॥ ९

उत्क्रामन्तं स्मितं वापि क्षुञ्च न ता गुणान्वितम् ।

विमूढा नानुपश्यन्ति परयन्ति ज्ञानबधुषः ॥ १०

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૮૪૪ વર્ગાંક

પુસ્તકનું નામ ડુડો-લખ યો.

વિષય કૃષ્ણ : ૬૨

॥ श्लोकः १ ॥

॥ श्रीभगवानुवाच ॥

ऊर्ध्वमूलं मधःशाखं मध्वत्थं प्राहु रव्ययम्
छन्दांसि यस्य पर्णानि यस्तं वेद स वेदवित्

॥ पदानि ॥

स.	स.	ना.	क्रि.	स.
ऊर्ध्वमूलम्	-अधःशाखम्-	अध्वत्थम्-	प्राहुः+	अव्ययम्
ना.	स.	ना.	स.	स.
छन्दांसि	-यस्य	-पर्णानि-	यः+	तम्-वेद-सः+
				वेदवित् १३

॥ अन्वयः ॥

संस्कृतम्

गुजराती

- १ श्रीभगवान् उवाच
- २ ऊर्ध्वमूलम्
- ३ अधःशाखम्
- ४ यस्य पर्णानि छन्दांसि
- ५ यं अव्ययं अध्वत्थं प्राहुः
- ६ तं यः वेद
- ७ सः वेदवित्

श्रीभगवान् બોલ્યા કે
જેનું મૂળ ઉંચું છે
જેની શાખાઓ નીચે છે
જેનાં પાંદડાં વેદો છે એવા
જે નાશરહિત અધ્વત્થનું વર્ણન
તે અધ્વત્થને જે બાણે કરે છે
તે વેદવેતા કહેવાય.

॥ શ્લોકઃ ૨ ॥

અધશ્ચોર્ધ્વ પ્રસૃતાસ્તસ્ય શાખા ગુણપ્રવૃદ્ધા વિષયપ્રવાલાઃ
અધશ્ચ મૂલાન્યનુસન્તતાનિ કર્માનુબન્ધીનિ મનુષ્યલોકે

॥ પદાનિ ॥

અ.	અ.	અ.	વિ.	સ.	ના.	સ.
અધઃ+ચ+ઊર્ધ્વમ્-પ્રસૃતાઃ+	તસ્ય-શાખાઃ+ગુણપ્રવૃદ્ધાઃ+					
સ.	અ.	અ.	ના.	વિ.		
વિષયપ્રવાલાઃ-અધઃ+ચ-	મૂલાનિ+અનુસન્તતાનિ-					
સ.	સ.					

કર્માનુબન્ધીનિ-મનુષ્યલોકે ૧૪

॥ અન્વયઃ ॥

સંસ્કૃતમ્

- ૧ તસ્ય શાખાઃ
- ૨ અધશ્ચ ઊર્ધ્વેચ પ્રસૃતાઃ
- ૩ ગુણ-પ્રવૃદ્ધાઃ
- ૪ વિષય પ્રવાલાઃ
- ૫ મનુષ્યલોકે
- ૬ કર્માનુબન્ધીનિ
- ૭ તસ્ય મૂલાનિ
- ૮ અધશ્ચ અનુસન્તતાનિ

ગુજરાતી

- તે અધીરથીની શાખાઓ
નીચે અને ઉપર ફેલાયેલી છે
ગુણોવડે વૃદ્ધી પામેલી છે
વિષયો જેમના પલ્લવ છે
મનુષ્ય લોકમાં
કર્મથી બંધન કરવાવાળાં
તે અધીરથીનાં મૂળો
નીચે પણ જડ થાલી બેઠાં છે.

॥ श्लोकः ३ ॥

नरूपमस्येह तथोपलभ्यते नान्तो नचादिर्नच संप्रतिष्ठा
अश्वत्थमेनं सुविरूढमूल मसंगशस्त्रेण दृढेन छित्वा

॥ पदानि ॥

अ. ना. स. अ. अ. क्रि. अ. ना. अ. अ.
न-रूपम्-अस्य + इह-तथा+ उपलभ्यते-न+अन्तः+न-च+
ना. अ. अ. ना. ना. स. स.
आदिः+न-च-संप्रतिष्ठा - अश्वत्थम् - एनम्-सुविरूढमूलम्-
स. वि. क.
असंगशस्त्रेण-दृढेन-छित्वा २०

॥ अन्वयः ॥

संस्कृतम्

गुजराती

- १ अस्य रूपम्
- २ इह तथा न उपलभ्यते
- ३ नान्तो न चादिः
- ४ न च संप्रतिष्ठा
- ५ सुविरूढमूलं एनं अश्वत्थं
- ६ दृढेन असंग शस्त्रेण छित्वा

- આ અશ્વત્થનું સ્વરૂપ
અહિયાં તેનું જણાતું નથી
અંત કે આદિ પણ જણાતો નથી
તેમજ મધ્ય પણ જણાતો નથી
બદ્ધમૂળ એવા આ અશ્વત્થને
તીવ્રવૈરાગ્યરૂપી શસ્ત્રવડે કાપીને

॥ श्लोकः ४ ॥

ततः पदं तत्परिमार्गितव्यं यस्मिन्गता न निवर्तन्ति भूयः
तमेव चाद्यं पुरुषं प्रपद्ये यतः प्रवृत्तिः प्रसृता पुराणी

॥ પદાનિ ॥

અ. ના. સ. કૃ. સ. વિ. અ.
 તતઃ-પદમ્-તત્-પરિમાર્ગિતવ્યમ્- યસ્મિન્-ગતાઃ+ન-
 ક્રિ. અ. સ. અ. અ. વિ. ના. ક્રિ.
 નિવર્તન્તિ-ભૂયઃ-તમ્-એવ -ચ+ આદ્યમ્ - પુરુષમ્- પ્રપદ્યે-
 અ. ના. વિ. વિ.
 યતઃ-પ્રવૃત્તિઃ-પ્રસૂતા-પુરાણી ૧૯

॥ અન્વયઃ ॥

સંસ્કૃતમ્

ગુજરાતી

૧ તતઃ	ત્યારપછી
૨ તત્પદં પરિમાર્ગિતવ્યમ્	તે પદ ગોતવા માંડવું કે
૩ યસ્મિન્ ગતાઃ	જેમાં ગએલા પુરુષો
૪ ભૂયઃ ન નિવર્તન્તિ	ફરીથી પાછા આવતા નથી [કુ] કે
૫ તમેવ ચ આદ્યં પુરુષં પ્રપદ્યે	તેજ આદિ પુરુષને હું શરણે જાઉં
૬ યતઃ પુરાણી પ્રવૃત્તિઃ પ્રસૂતા	જેથી અનાદિ એવી પ્રવૃત્તિ
	[ચાલી રહી છે

॥ શ્લોકઃ ૫ ॥

નિર્માનમોહાજિતસંગદોષા અધ્યાત્મનિત્યાવિનિવૃત્તકામાઃ
 દ્વંદ્વૈર્વિમુક્તાઃ સુખદુઃખસંજ્ઞૈર્ગચ્છન્ત્યમૂઢાઃ પદમવ્યયંતત્

॥ પદાનિ ॥

સ. સ. સ. સ.
 નિર્માનમોહાઃ+જિતસંગદોષાઃ+અધ્યાત્મનિત્યાઃ+વિનિવૃત્તકામાઃ
 ના. વિ. સ. ક્રિ. સ. ના.
 દ્વંદ્વૈઃ+વિમુક્તાઃ - સુખદુઃખસંજ્ઞૈઃ+ગચ્છન્તિ+અમૂઢાઃ -પદમ્ -
 સ. સ.
 અવ્યયમ્-તત્ ૧૨

॥ અન્વયઃ ॥

સંસ્કૃતમ્

ગુજરાતી

૧ નિર્માનમોહાઃ	માન અને મોહથી રહિત એવા
૨ જિતસંગદોષાઃ	જીત્યા છે સંગદોષો જેઓએએવા
૩ અધ્યાત્મનિત્યાઃ	અધ્યાત્મવિદ્યામાં રમી રહેલા [એવા]
૪ વિનિવૃત્તકામાઃ	નિવૃત્ત થઈ છે કામનાઓ જેમની [એવા]
૫ સુખદુઃખસંજ્ઞૈઃદ્વૈઃવિમુક્તાઃ	સુખદુઃખ નામના દ્વંદ્વેથી છુટેલા
૬ અમૃદાઃ	વિદ્વાન પુરૂષો [એવા]
૭ તત્ અવ્યયં પદં ગચ્છન્તિ	તે અવ્યય પદને પામે છે.

॥ શ્લોકઃ ૬ ॥

ન તદ્ભાસયતે સૂર્યો ન શશાંકો ન પાવકઃ
યદ્ગત્વા ન નિવર્તન્તે તદ્ધામ પરમં મમ

॥ પદાનિ ॥

અ. સ. ક્રિ. ના. અ. ના. અ. ના.
 ન-તત્+ભાસયતે - સૂર્યઃ + ન- શશાંકઃ+ન-પાવકઃ-
 સ. ક્રિ. અ. ક્રિ. મ. ના. વિ. સ.
 યત્ + ગત્વા - ન - નિવર્તન્તે - તત્+ધામ-પરમમ્-મમ ૧૬

॥ અન્વયઃ ॥

સંસ્કૃતમ્

ગુજરાતી

૧ સૂર્યઃ તત્ ન ભાસયતે	સૂરજ તેને પ્રકાશિત કરી શકતો
૨ ન શશાંકો ન પાવકઃ	નહિ ચંદ્રમા કે નહિ અગ્નિ [નથી]
૩ યત્ ગત્વા ન નિવર્તન્તે	જેને પામવાથી પાછા આવતા
૪ તત્ મમ પરમં ધામ	તેમાર્, પરમ ધામ કહેવાય. [નથી]

॥ શ્લોક: ૭ ॥

મમૈવાંશો જીવલોકે જીવભૂતઃ સનાતનઃ
મનઃ ષષ્ઠાનીન્દ્રિયાણિ પ્રકૃતિસ્થાનિ કર્ષતિ

॥ પદાનિ ॥

સ. અ. ના. સ. સ. ત.
મમ+અવ + અંશઃ + જીવલોકે- જીવભૂતઃ-સનાતનઃ
સ. ના. સ. ક્રિ.
મનઃ ષષ્ઠાનિ + ઇન્દ્રિયાણિ- પ્રકૃતિસ્થાનિ-કર્ષતિ ૧૦

॥ અન્વયઃ ॥

સંસ્કૃતમ્	ગુજરાતી
૧ જીવ લોકે જીવભૂતઃ	પ્રાણી શરીરમાં અવ બનેલો
૨ સનાતનઃ મમૈવ અંશઃ	સનાતન એવો મારોજ અંશ
૩ પ્રકૃતિસ્થાનિ	પ્રકૃતિમાં રહેલી
૪ મનઃષષ્ઠાનિ	મન છે છઠ્ઠું જેમાં એવી
૫ ઇન્દ્રિયાણિ કર્ષતિ	ઇન્દ્રિયોને ખેંચેછ.

॥ શ્લોક: ૮ ॥

શરીરં યદવાપ્નોતિ યચ્છાપ્યુત્ક્રામતીશ્વરઃ
ગૃહીત્વૈતાનિ સંયાતિ વાયુર્ગન્ધાનિવાશયાત્

॥ પદાનિ ॥

ના. સ. ક્રિ. સ. અ. અ. ક્રિ. ના.
શરીરમ્-યત્+અવાપ્નોતિ-યત્+ચ+અપિ+ઉત્ક્રામતિ+ઈશ્વરઃ
ક્ર. સ. ક્રિ. ના. ના. અ. ના.
ગૃહીત્વા+અતાનિ-સંયાતિ-વાયુઃ+ગન્ધાન્-ઈવ+આશયાત્ ૧૫

॥ અન્વયઃ ॥

સંસ્કૃતમ્

ગુજરાતી

૧	યત્ શરીરં અવાપ્નોતિ	એટલે કે જે શરીરને પામે છે
૨	અપિ ચ યત્	અને વળી જે
૩	ઈશ્વરઃ સન્ ઉત્ક્રામતિ	ઈશ્વર છતાં મરણ પામે છે
૪	તત્ પૃથગ્ ગૃહીત્વા સંયાતિ	તે એમને લઈ જાય છે
૫	આશયાત્ વાયુઃ ગન્ધાનિવ	જેમ ફૂલમાંથી પવન ગંધને લઈ
		[જાય તેમ]

॥ શ્લોકઃ ૧ ॥

શ્રોત્રં ચક્ષુઃ સ્પર્શનંચ રસનં ઘ્રાણમેવચ
અધિષ્ઠાય મનશ્ચાયં વિષયાનુપમેવતે

॥ પદાનિ ॥

ના.	ના.	ના.	અ.	ના.	ના.	અ.	અ.
શ્રોત્રમ્ -	ચક્ષુઃ -	સ્પર્શનમ્ -	ચ -	રસનમ્ -	ઘ્રાણમ્ -	એવ -	ચ
ક્ર.	ના.	અ.	સ.	ના.	ક્રિ.		
અધિષ્ઠાય -	મનઃ	+ચ +	અયમ્ -	વિષયાન્ -	ઉપસેવતે	૧૪	

॥ અન્વયઃ ॥

સંસ્કૃતમ્

ગુજરાતી

૧	શ્રોત્રં ચક્ષુઃ સ્પર્શનં ચ	કાન આંખ અને ત્વચા
૨	રસનં ઘ્રાણમેવ ચ	જીભ અને નાક
૩	મનશ્ચ અધિષ્ઠાય	તેમજ મનનો પણ ઉપરી થઈ
૪	અયં વિષયાન્ ઉપસેવતે	આ જીવાત્મા વિષયોનો ઉપ-
		[ભોગ લે છે]

॥ શ્લોક: ૧૦ ॥

ઉત્ક્રામન્તં સ્થિતં વાપિ મુંજાનં વા ગુણાન્વિતમ્
વિમૂઢા નાનુપશ્યન્તિ પશ્યન્તિ જ્ઞાનચક્ષુષઃ

॥ પદાનિ ॥

કૃ. વિ. અ. અ. કૃ. અ. સ.

ઉત્ક્રામન્તમ્-સ્થિતમ્-વા+અપિ- મુંજાનં-વા-ગુણાન્વિતમ્-

વિ. અ. ક્રિ. ક્રિ. સ.

વિમૂઢાઃ + ન + અનુપશ્યન્તિ- પશ્યન્તિ-જ્ઞાનચક્ષુષઃ ૧૨

॥ અન્વયઃ ॥

સંસ્કૃતમ્

ગુજરાતી

૧ ઉત્ક્રામન્તં

મરણ પામતો હોય તે વેળાએ

૨ સ્થિતં વાપિ

અથવા તો બેઠો હોય તે વેળાએ

૩ વા'ગુણાન્વિતં સન્તં

અથવા તો ગુણોવાડે યુક્ત થઈ

૪ મુંજાનં

ઉપભોગ લેતો હોય તે યાણે

૫ એનં વિમૂઢાઃ નાનુપશ્યન્તિ

એને અજ્ઞાનીઓ જોઈ શકતા નથી

૬ જ્ઞાનચક્ષુષઃ પશ્યન્તિ

માત્ર જ્ઞાનચક્ષુવાળાઓ જોઈ શકે છે

॥ શ્લોક: ૧૧ ॥

યતન્તો યોગિનશ્ચૈનં પશ્યન્ત્યાત્મન્યવસ્થિતમ્
યતન્તોઽપ્યકૃતાત્માનો નૈનં પશ્યન્ત્યચેતસઃ

॥ પદાનિ ॥

ક્ર. ત. અ. સ. ક્રિ. ના. વિ.
યતન્તઃ+યોગિનઃ+ચ + એનમ્-પશ્યન્તિ+આત્માનિ+અવસ્થિતમ્

ક્ર. અ. સ. અ. સ. ક્રિ. સ.
યતન્તઃ+અપિ+અકૃતાત્માનઃ+ન+એનમ્-પશ્યન્તિ+અચેતસઃ ૧૪

॥ અન્વયઃ ॥

સંસ્કૃતમ્

ગુજરાતી.

૧	યતન્તો યોગિનશ્ચ	અભ્યાસી એવા યોગીઓતો
૨	એનંઆત્માનિ અવસ્થિતંપશ્યન્તિ	એને ચિત્તમાં બિરાજમાન [થએલો બુવે છે.
૩	યતન્તોઽપિ	યત્ન કરતાં છતાં પણ
૪	અકૃતાત્માનઃ	અશુદ્ધ અન્તઃકરણવાળા
૫	અચેતસઃ	જડમતીઓ
૬	એનં ન પશ્યન્તિ	એને બોધ શકતા નથી.

॥ શ્લોકઃ ૧૨ ॥

યદાદિત્યગતં તેજો જગન્નાસયતે ડિઝિલમ્
યચ્ચન્દ્રમસિ યચ્ચામ્નૌ તત્તેજો વિદ્ધિ મામકમ્

॥ પદાનિ ॥

સ. સ. ના. ના. ક્રિ. વિ.
યત્ + આદિત્યગતમ્ - તેજઃ+જગત્ + ભાસયતે + અઝિલમ્
સ. ના. સ. અ. ના. સ. ના. ક્રિ. ત.
યત્ +ચન્દ્રમસિ-યત્ +ચ +અમ્નૌ-તત્-તેજઃ+વિદ્ધિ-મામકમ્ ૧૫

॥ અન્વયઃ ॥

સંસ્કૃતમ્

ગુજરાતી.

- ૧ યત્ આદિત્યગતં તેજઃ
- ૨ અખિલં જગત્ ભાસયતે
- ૩ યત્ ચન્દ્રમસિ યશ્ચ અગ્નૌ
- ૪ તત્ તેજઃ મામકં વિદ્ધિ

- જે સૂર્યમાં રહેલું તેજ
આખા જગતને પ્રકાશિત કરે છે
જે ચંદ્રમાં અને જે અગ્નિમાં
તે તેજ માટે જાણુ. [તેજ છે

॥ શ્લોકઃ ૧૩ ॥

ગામાવિશ્ય ચ ભૂતાનિ ધારયામ્યહમોજસા
પુષ્ણામિ ચૌષધીઃ સર્વાઃ સોમો ભૂત્વા રસાત્મકઃ

॥ પદાનિ ॥

ના.	કુ.	અ.	ના.	ક્રિ.	સ.	ના.
ગામ્-આવિશ્ય-ચ - ભૂતાનિ-	ધારયામિ+અહમ્-ઓજસા					
ક્રિ.	અ.	ના.	સ.	ના.	કુ.	સ.
પુષ્ણામિ-ચ+ઓષધીઃ-સર્વાઃ-	સોમઃ+ભૂત્વા-રસાત્મકઃ ૧૪					

॥ અન્વયઃ ॥

સંસ્કૃતમ્

ગુજરાતી

- ૧ ગાં આવિશ્યચ
- ૨ ઓજસા
- ૩ અહં ભૂતાનિ ધારયામિ
- ૪ રસાત્મકઃ સોમો ભૂત્વા
- ૫ સર્વાઃ ઓષધીઃ પુષ્ણામિ

- તેમજ પૃથ્વીમાં પેસીને
પોતાના તેજથી
હું પ્રાણીઓને ધારણ કરું છું,
રસસ્વરૂપી સોમ થઇને
સર્વ ઔષધીનું પોષણ હું કરું છું.

॥ શ્લોક: ૧૪ ॥

અહં વૈશ્વાનરો ભૂત્વા પ્રાણિનાં દેહમાશ્રિતઃ
પ્રાણાપાનસમાયુક્તઃ પચામ્યન્નં ચતુર્વિધમ્

॥ પદાનિ ॥

સ.	ના.	કૃ.	ના.	ના.	વિ.
અહમ્ -	વૈશ્વાનરઃ	+	ભૂત્વા-	પ્રાણિનામ્-દેહમ્-આશ્રિતઃ-	
સ.		કિ.	ના.	સ.	
પ્રાણાપાનસમાયુક્તઃ-	પચામિ +	અન્નમ્-ચતુર્વિધમ્			૧૦

॥ અન્વયઃ ॥

સંસ્કૃતમ્

૧ અહં વૈશ્વાનરો ભૂત્વા
૨ પ્રાણિનાં દેહં આશ્રિતઃ સન્
૩ પ્રાણાપાન સમાયુક્તઃ સન્
૪ ચતુર્વિધં અન્નં પચામિ

ગુજરાતી

હું જશ્વિન થઈ
પ્રાણીઓના દેહનો આશ્રયકરી
પ્રાણ અને અપાનથી યુક્ત થઈ
ચાર પ્રકારનું અન્નાજ પચાવું છું.

॥ શ્લોક: ૧૫ ॥

સર્વસ્ય ચાહં હૃદિ સન્નિવિષ્ટો મત્તઃસ્મૃતિર્જ્ઞાનમપોહનં ચ
વેદૈશ્ચ સર્વૈરહમેવ વેદ્યો વેદાન્તકૃદ્દેવિદેવચાહમ્

॥ પદાનિ ॥

સ.   અ.   સ.   ના.   વિ.   ત.   ના.
 સર્વસ્ય - ચ + અહમ્-હૃદિ-   સંનિવિષ્ટઃ+મત્તઃ-સ્મૃતિઃ+
 ના.   ના.   અ.   ના.   અ.   સ.   સ.   અ.
 જ્ઞાનમ્-અપોહનમ્ - ચ-વેદૈઃ+ચ- સર્વૈઃ+અહમ્-એવ-
 ક્ર.   સ.   સ.   અ.   અ.   સ.
 વેદ્યઃ+વેદાન્તકૃત્+વેદવિત્ +એવ-ચ+   અહમ્ ૨૧

॥ અન્વયઃ ॥

સંસ્કૃતમ્	ગુજરાતી
૧ અહંચ	વળી હું
૨ સર્વસ્ય હૃદિ સંનિવિષ્ટઃ	સૌના હૃદયમાં પેડેલો છું
૩ મત્તઃ સ્મૃતિઃ	મારાથી સ્મરણ
૪ જ્ઞાનં અપોહનંચ	જ્ઞાન અને અજ્ઞાન પણ થાયછે
૫ સર્વૈઃ વેદૈશ્ચ	તેમજ સર્વે વેદોવડે
૬ અહમેવ વેદ્યઃ	હું જાણવા યોગ્ય છું
૭ વેદાન્તકૃત્	વેદાન્ત શાસ્ત્ર રચવાવાળો
૮ વેદાવિજ્ઞ અહમેવ	અને વેદને જાણવાવાળો હુંજ છું.

॥ શ્લોકઃ ૧૬ ॥

દ્વાવિમૌ પુરુષૌ લોકે   ક્ષરશ્ચાક્ષર   એવચ
 ક્ષરઃ સર્વાણિ ભૂતાનિ   કૂટસ્થોઽક્ષર ઉચ્યતે

॥ પદાનિ ॥

સ. સ. ના. ના. વિ. અ. સ. અ. અ.
 દ્વૌ + ઇમૌ - પુરુષૌ - લોકે- ક્ષરઃ+ચ+અક્ષરઃ+एव-च
 વિ. સ. ના. સ. સ. ક્રિ.
 ક્ષરઃ-સર્વાણિ-ભૂતાનિ-કૂટસ્થઃ+ અક્ષરઃ+उच्यते ૧૫

॥ અન્વયઃ ॥

સંસ્કૃતમ્	ગુજરાતી
૧ લોકે ઇમૌ દ્વૌ પુરુષૌ	લોકમાં આ બે પુરુષો છે
૨ ક્ષરઃ+અક્ષર એવચ	એક ક્ષર અને બીજો અક્ષર
૩ સર્વાણિ ભૂતાનિ ક્ષરઃ	સર્વ ભૂતો તે ક્ષર પુરુષ
૪ કૂટસ્થઃ અક્ષરઃ+उच्यते	અને પ્રકૃતિ તે અક્ષર પુરુષ. [કહેવાય છે.]

॥ શ્લોકઃ ૧૭ ॥

उत्तमः पुरुषस्त्वन्यः परमात्मेत्युदाहृतः
 यो लोकत्रयमाविश्य विभर्त्यव्यय ईश्वरः

॥ પદાનિ ॥

વિ. ના. અ. સ. ના. અ. વિ.
 ઉત્તમઃ - પુરુષઃ+તુ + અન્યઃ- પરમાત્મા+इति+उदाहृतः
 સ. સ. ક્ર. ક્રિ. સ. ના.
 યઃ + લોકત્રયમ્ - આવિશ્ય- વિભર્તિ+अव्ययः + ईश्वरः ૧૩

॥ અન્વયઃ ॥

સંસ્કૃતમ્

- ૧ ઉત્તમઃ પુરુષસ્તુ અન્યઃ
- ૨ પરમાત્મેતિ ઉદાહૃતઃ
- ૩ યો લોકત્રયં આવિદ્ય
- ૪ વિભર્તિ
- ૫ યઃ અવ્યયઃ ઈશ્વરઃ

ગુજરાતી

- ઉત્તમ પુરુષતો જીદાજ છે
જેને પરમાત્મા એમ નામ અપાય
જે ત્રણે લોકમાં પેસી [છે]
ધારણુ અને પોષણુ કરે છે
જે અવ્યય અને ઈશ્વર છે.

॥ શ્લોકઃ ૧૮ ॥

યસ્માત્ ક્ષરમતીતોઽહ મક્ષરાદપિ ચોત્તમઃ
અતોઽસ્મિ લોકે વેદેચ પ્રથિતઃ પુરુષોત્તમઃ

॥ પદાનિઃ ॥

મ. વિ. વિ. સ. સ. અ. અ. વિ.

યસ્માત્ - ક્ષરમ્ - અતીતઃ + અહમ્ - અક્ષરાત્ + અપિ - ચ + ઉત્તમઃ
ત. ક્રિ. ના. ના. અ. વિ. ના.

અતઃ + અસ્મિ - લોકે - વેદે - ચ - પ્રથિતઃ - પુરુષોત્તમઃ ૧૫

॥ અન્વયઃ ॥

સંસ્કૃતમ્

ગુજરાતી

- ૧ યસ્માત્
- ૨ અહં ક્ષરં અતીતઃ
- ૩ અક્ષરાદપિ ચ ઉત્તમઃ
- ૪ અતઃ
- ૫ લોકે વેદે ચ
- ૬ પુરુષોત્તમ ઇતિ
- ૭ પ્રથિતઃ અસ્મિ

જે કારણથી

- હું ક્ષર કરતાં પર છું
અમે અક્ષર કરતાં પણ ઉત્તમ છું
એટલા માટે
લોકમાં તેમજ વેદમાં
પુરુષોત્તમ આ નામથી
હું પ્રસિદ્ધ થયો છું

॥ શ્લોક: ૧૯ ॥

યો મામેવમસંમૂઢો જાનાતિ પુરુષોત્તમમ્
સ સર્વવિદ્ભજતિ માં સર્વભાવેન ભારત

॥ પદાનિ ॥

સ.	સ.	અ.	સ.	કિ.	સ.
ય:	+મામ્-	અવમ્	-	અસંમૂઢ:	+
જાનાતિ-	પુરુષોત્તમમ્				
સ.	સ.	કિ.	સ.	સ.	ત.
સ:	+સર્વવિત્	+	ભજતિ-	મામ્-	
સર્વભાવેન-	ભારત				૧૨

॥ અન્વય: ॥

સંસ્કૃતમ્

ગુજરાતી

૧ અસંમૂઢ: ય:	મોહરહિત એવો જે કેઈ [જાણે]
૨ એવં માં પુરુષોત્તમં જાનાતિ	એવીરીતે મને પુરુષોત્તમ એમ
૩ હે ભારત	હું ભરતકુળમાં ઉત્પન્ન થયેલ
૪ સ: સર્વવિત્	તે સર્વવેદતા પુરુષ [અર્જુન]
૫ માં સર્વભાવેન ભજતિ	મને સર્વ ભાવથી ભજે છે.

॥ શ્લોક: ૨૦ ॥

इति गुह्यतमं शास्त्रं मिदमुक्तं मयानघ
एतद्बुद्ध्वा बुद्धिमान् स्यात् कृतकृत्यश्च भारत

॥ पदकृत्यः ॥

॥ श्लोक १ ॥

- १ उवाच- ब्रू- व्यक्तायां वाचि,
ब्रवीति ब्रूतः ब्रुवन्ति.
- २ ऊर्ध्वमूलम् - ऊर्ध्वं + मूलं यस्य
सः= ऊर्ध्वमूलः, तम्.
- ३ अधःशाखम् - अधः + शाखाः
यस्य सः=अधःशाखः, तम्.
- ४ प्राहुः - ब्रू- व्यक्तायां वाचि,
ब्रवीति ब्रूतः ब्रुवन्ति.
- ५ अव्ययम् - न विद्यते + व्ययः
यस्य सः=अव्ययः, तम्.
- ६ वेद-विद-ज्ञाने, वेत्ति वित्तः
विदन्ति.
- ७ वेदवित्-वेदं वेत्तीति.

॥ श्लोक २ ॥

- १ गुणप्रवृद्धाः - गुणैः + प्रवृद्धाः
=गुणप्रवृद्धाः.
- २ विषयप्रवालाः-विषयाः+ प्रवा-
लाः यासां ताः=विषयप्रवालाः.

- ३ कर्मानुबन्धीनि-कर्म+ अनुबन्धुं
शीलं येषां तानि=कर्मानुबन्धीनि.
- ४ मनुष्यलोके-मनुष्याणां+लोकः=
मनुष्यलोकः, तस्मिन्.

॥ श्लोक ३ ॥

- १ उपलभ्यते - डुलभष् = प्राप्तौ,
लभते.
- २ सुविरूढमूलं-सुष्ठु+विरूढानि=
सुविरूढानि, सुविरूढानि+ मू-
लानि यस्य सः=सुविरूढ मूलः,
तम्.
- ३ असंगशस्त्रेण-न+संगः=असं-
गः, असंग एव+शस्त्रं=असंग-
शस्त्रं, तेन.
- ४ छित्वा-छिदिर्-द्वैधी करणे,
छिनत्ति छिन्तः छिन्दन्ति.

॥ श्लोक ४ ॥

- १ परिमार्गितव्यम्-मृग-अन्वेषणे
मृगयते.
- २ निवर्तन्ति-वृत्तु-वर्तने, वर्तते.
- ३ प्रपद्ये-पद-गतौ, पद्यते.

॥ श्लोक ५ ॥

१ निर्मानमोहाः—मानश्च+मोहश्च= मानमोहौ, निर्गतौ+मानमोहौ येभ्यस्ते= निर्मानमोहाः.

२ जितसंगदोषाः—संगात् + दोषाः=संगदोषाः, जिताः+संग-दोषाः येस्ते=जितसंगदोषाः.

३ अध्यात्मनित्याः—आत्मनि + इति=अध्यात्मम्. अध्यात्मम् + नित्याः=अध्यात्मनित्याः.

४ विनिवृत्तकामाः—विनिवृत्ताः+ कामाःयेभ्यस्ते=विनिवृत्तकामाः.

५ सुखदुःखसंज्ञैः—सुखानिच + दुःखानिच=सुखदुःखानि. सुखदुःखानि + संज्ञाःयेषां तानि=सुखदुःखसंज्ञानि, तैः.

६ गच्छन्ति=गच्छ-गतौ—गच्छति.

७ अमूढाः=न+मूढाः=अमूढाः.

॥ श्लोक ६ ॥

१ भासयते—भासृ-दीप्तौ, भासते (णिच्).

॥ श्लोक ७ ॥

१ जीवलोके—जीवानां+ लोकः= जीवलोकः, तस्मिन्.

२ जीवभूतः—जीव इव=जीवभूतः.

३ सनातनः—सना-भावः=सना-तनः.

४ मनःषष्ठानि—मनः+ षष्ठं येषु, तानि=मनःषष्ठानि.

५ कर्षति—कृष्-विलेखने.

॥ श्लोक ८ ॥

१ अवाप्नोति—आपृ-व्याप्तौ, आप्नोति, आप्नतः आप्नवन्ति.

२ उत्कामति—क्रमु-पाद विक्षेपे.

३ गृहीत्वा—गृह्—ग्रहणे, गृह्णाति गृह्णितः गृह्णन्ति.

४ या—प्रापणे, याति यातः यान्ति.

॥ श्लोक ९ ॥

१ अधिष्ठाय—ष्ठा- गतिनिवृत्तौ, तिष्ठति.

२ उपसेवते—सेव-सेवने.

॥ श्लोक १० ॥

- १ उत्क्रामन्तम् — उत्क्रामतीति = उत्क्रामन्, तं.
- २ भुञ्जानम्—भुङ्क्ते इति=भुञ्जानः, तं. भुज्— पालनाभ्यवहारयोः, भुङ्क्ते भुञ्जाते भुञ्जते.
- ३ गुणान्वितम्—गुणैः+अन्वितः= गुणान्वितः, तं.
- ४ अनुपश्यन्ति—दृशिर्— प्रेक्षणे, पश्यति.
- ५ ज्ञानचक्षुषः— ज्ञानमेव+ चक्षुः येषान्ते.

॥ श्लोक ११ ॥

- १ यतन्तः — यतन्तीति, यती— प्रयत्ने, यतति, ते.
- २ योगिनः—योगःयेषामस्तीति.
- ३ अकृतात्मानः — न + कृतः= अकृतः, अकृतः+आत्मा यैस्ते.
- ४ अचेतसः — नविद्यते + चेतः येषान्ते.

॥ श्लोक १२ ॥

- १ आदित्यगतम्—आदित्यं+गतं= आदित्यगतं.
- २ विद्धि—विद—ज्ञाने, वेत्ति वित्तः विदन्ति.
- ३ मामकम्—मम इदम्=मामकम्.

॥ श्लोक १३ ॥

- १ गाम्—गौः गावौ गावः.
- २ आविश्य — विश — प्रवेशने, विशति.
- ३ धारयामि—धृञ्—धारणे, धरति (णिच्).
- ४ पुष्णामि—पुष्—पुष्टौ, पुष्णाति पुष्णीतः पुष्णन्ति.
- ५ भूत्वा—भू—सत्तायां, भवति.
- ६ रसात्मकः — रसएव + आत्मा यस्य सः=रसात्मकः.

॥ श्लोक १४ ॥

- १ प्राणिनाम्—प्राणाः येषां सन्तीति= प्राणिनः, तेषाम्.

२ प्राणापानसमायुक्तः—प्राणश्च+
अपानश्च=प्राणापानौ, प्राणा-
पानाभ्यां+समायुक्तः = प्राण-
पानसमायुक्तः.

३ पचामि—डुपचप्—पाके, पचति.

४ चतुर्विधम्—चतस्रः+विधाः
यस्य तत्=चतुर्विधम्.

॥ श्लोक १५ ॥

१ मत्तः—मत् इति=मत्तः.

२ वेद्यः—वेदितुं योग्यः=वेद्यः.

३ वेदान्तकृत्—वेदान्तं करोतीति=
वेदान्तकृत्. डुकृञ्—करणे
करोति कुरुतः कुर्वन्ति.

॥ श्लोक १७ ॥

१ लोकत्रयम्—लोकानां+त्रयम्.

२ विभर्ति—डुभृञ्—धारण पोष-
णयोः विभर्ति विभृतः विभ्रति.

॥ श्लोक १८ ॥

१ अस्मि—अस—भुवि, अस्ति
स्तः सन्ति.

२ पुरुषोत्तमः—पुरुषयोः+उत्तमः=
पुरुषोत्तमः.

॥ श्लोक १९ ॥

१ असंमूढः—न+संमूढः=असंमूढः.

२ जानाति—ज्ञा—अवबोधने,
जानाति जानीतः जानन्ति.

३ सर्ववित्—सर्वं वेत्तीति.

४ भजति—भज—सेवायां, भजति.

५ सर्वभावेन—सर्वस्य+भावः=
सर्वभावः, तेन.

६ भारत—भरतस्य अपत्यं पुमान्—
भारतः, तत्संबुद्धौ, हे भारत.

॥ श्लोक २० ॥

१ गुह्यतमम्—अतिशयेन गुह्यं.

२ अनघ—नविद्यते+अघं यस्य सः
=अनघः, तत्संबुद्धौ.

३ बुध्वा—बुध—अवगमने, बोधति.

४ बुद्धिमान्—बुद्धिः अस्यास्तीति.

५ कृतकृत्यः—कृतं+कृत्यं येन सः=
कृतकृत्यः.

यतन्तो योगिनश्चैनं पश्यन्त्यात्मन्यवस्थितम् ।

यतन्तोऽप्य कृत्वात्मानो नैनं पश्यन्त्यचेतसः ॥ ११

यदादित्यगतं तेजो जगद्भासयतेऽखिलम् ।

यच्चन्द्रमसि यच्चाग्नौ तत्तेजो विद्धि मामकम् ॥ १२

गामाविश्य च भूतानि धारयाम्यहमोजसा ।

पुष्पाणि चोषधीः सर्वाः सोमो भूत्वा रसात्मकः ॥ १३

अहं वैश्वानरो भूत्वा प्राणिनां देहमाश्रितः ।

प्राणापानसमांयुक्तः पचाम्सर्वं चतुर्विधम् ॥ १४

सर्वस्य चाहं हृदिसंज्ञिनिष्ठो भूतं स्थितिर्ज्ञानमपोहनं च ।

चेदैश्वर्यं सर्वभूतमवब्रवीं वेदान्तकुटेदो विन्देव चाहम् ॥ १५

द्राविर्मा पुरुषो लोके क्षरश्चाक्षर एव च ।

क्षरं सर्वाणि भूतानि कृतस्थोऽक्षर उच्यते ॥ १६

उत्तमः पुरुषस्त्वन्यः परमात्म त्पुंदा ह तः ।

यो लोकत्रयमाविश्य विभक्त्येव्यय ईश्वरः ॥ १७

यस्मान्न क्षरमतीतोऽहं मक्षरादपि चोत्तमः ।

अतोऽस्मि लोके वेदेन प्रथितः पुरुषोत्तमः ॥ १८

यो मामेवमसंभृदो जानाति पुरुषोत्तमम् ।

स सर्वविद्भजति मां सर्वभावनं भारत ॥ १९

इति गृह्यतमं शास्त्रं श्रद्धयुक्तं मयानघ ।

एतदुक्त्वा बुद्धिमान्स्थान् कृतकृत्यव भारत ॥ २०

॥ इति श्रीमद्रघुवंशोत्तमोऽध्यायः ॥

पुरुषोत्तमोऽहं मां सर्वभूतानां प्रसादः ॥

॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥

અહં ત્વા સર્વપાપેભ્યો મોક્ષયિષ્યામિ મા શુભઃ

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાપાઠશાળા.

સર્વે ભગવદ્ભક્તોને શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાના અધ્યયનનો લાભ મળે એવા હેતુથી, આ પાઠશાળા સ્થાપન કરવામાં આવી છે; જેમને કેવળ નિઃસ્વ કર્મમાં પાઠ કરવા માટે ગીતા ભણવાની છવ્વજા હશે, અથવા જેમને સંસ્કૃત ભાષાનું થોડું જ્ઞાન મેળવી અર્થે સહિત ગીતા ગ્રંથવાંની મરજી હશે, અથવા જેમને ગીતાશાસ્ત્રનું મરજી હશે તેહસ્થ ભણવાની ઉત્કૃષ્ટ હશે, એવા સર્વ લાભિકા માટે આ પાઠશાળામાં પૂર્વ સ્થાપન કરવામાં આવી છે.

પાઠશાળાનો વખત:—દરેક સવારના મુખ્ય સમય રાખી ૧૦ વાગતા સુધી અને સાંજના ૬ થી ૮ સુધી ઠરાવેલો છે.

દર એકાદશોની રૂત્રે મુખ્ય સમય રાખી ૧૦ સુધી શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતાનું અવચન (વ્યાખ્યાન) ભાષ્યો તથા સાંકુ સંપુર્ણોની દીકાઓના આધારે ઉત્તમ રીતે કરવામાં આવશે, ૫ થી પાસમણ થશે.

દર રવિવારે સવારના મુ. જ. રાખી ૧૦ સુધી ઉપનિષદો તથા શ્રીપાત જન્મ યોગદર્શનનું અવચન આધારે કરવામાં આવશે.

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા જેવું દિવ્ય પુસ્તક અને હાલની આપણી સ્થિતિ આ બેઉ તરફ ધ્યાન આપતાં, અમારી તે પૂર્વ આર્થ છે કે સર્વ વિપ્રાવિનોદી ભગવદ્ભક્તો આ પાઠશાળાનો લાભ લા પોતાને તથા અમોને અવશ્ય કૃતાર્થ કરશે.

આપનો દરેકનામિલાખી,

પાઠશાળાનું દેકાણું—

ભાદીઆઃ નવી મહાજનવાલી,

વિરેડોડ, સ્થાલકોટ કોટની પાસે.

કા. અવજ્ઞાસ ચક્ષુભદ્રાસ

વ્યવસ્થાપક

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાપાઠશાળા.

તા. ૬.—પ્રતિય પુઢાસા માટે વ્યવસ્થાપકને સમજા મળવાની અથવા પત્રદાર પૂજારીની કૃપા કરવી.

